

КВАЛИТЕТОТ НА ОДНОСОТ МЕЃУ БРАЌА И СЕСТРИ КАЈ СЕМЕЈСТВА ШТО ИМААТ ДЕТЕ СО АУТИЗАМ

Милена Илиќ Пешиќ¹, Владимир Е. Трајковски²

¹ ООУ „Браќа Миладиновци“, Куманово, РМ

² Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Филозофски факултет,
Институт за дефектологија, Скопје, РМ

Апстракт

Вовед: Доколку во семејството постои дете со аутизам, можат да се јават импликации во целото семејство и во неговото функционирање, а воедно и во односот помеѓу браќата и сестрите.

Методологија: Истражувајќи и правејќи споредба на квалитетот на односот меѓу браќата и сестрите во семејства со дете со аутизам и квалитетот на односот во семејства кај кои нема дете со аутизам, опфативме примерок од 132 испитаника. Податоците беа обработени со стандарден статистички програм SPSS за Windows, применувајќи ги Mann-Whitney U и Wilcoxon test. За статистички значајна разлика меѓу групите се смета таа со ниво на значајност од $p < 0,05$.

Резултати: Во однос на позитивните карактеристики на квалитетот на односот помеѓу браќа и сестри, варијаблата *сличност на интереси* е повисока кај контролната група при ($M=27,72$ $SD=7,68$) и ($M=19,15$ $SD= 4,48$), ($p<0,01$). Во однос на негативните карактеристики, нивото на принуда е пониско кај испитуваната група ($M=10,10$, $SD=1,58$) и ($M=12,34$ $SD=2,28$), ($p<0,01$). Кај очекуваните и перципираните позитивни карактеристики од страна на родителите, варијаблата *блискост* е повисока кај контролната група ($M = 48,45$, $SD = 5,93$) и ($M = 42,56$, $SD = 7,89$), ($p<0,01$), додека при очекуваните и перцепираните негативни карактеристики од страна на родителите, нивото на перципирано соперништво е пониско кај родители од испитуваната група ($M = 5,54$, $SD = 2,45$) и ($M=7,15$ $SD=2,12$), ($p < 0,01$).

Заклучок: Постојат одредени разлики во квалитетот на односот помеѓу браќата и сестрите во зависност од тоа дали се работи за семејство од испиту-

вана или контролна група, но тие разлики не мора нужно да се со негативна конотација.

Клучни зборови: аутизам, квалитет на однос, браќа и сестри, семејство

Вовед

Многу истражувачи потврдуваат дека во просек 80% од популацијата на луѓе во Европа или САД растат заедно барем со уште еден брат или сестра во семејството (Wheeler, 2010). Односот помеѓу браќата и сестрите е есенцијален во социјалниот, емоционалниот и социокогнитивниот развој на една индивидуа. Членовите на едно семејство се дел од интерактивна и независна мрежа во која однесувањето на една индивидуа има влијание врз останатите (Brody, 1998). Релациите помеѓу браќата и сестрите претставуваат прототип за сите можни идни релации. Воедно, тие се доживуваат и како единствен извор на емоционална поддршка и покрај поддршката од родителите и прифаќањето од врсниците.

Браќата и сестрите се наоѓаат во една единствена позиција затоа што тие не се само дел од семејството, туку воедно тие играат улога на врсници и другари, но од друга страна, имаат заедничко генетско и културно наследство, вклучувајќи го и семејното искуство и социоемоционалната интимност (Cicirelli, 1995).

Карактеристиките на братско-сестринскиот однос можат да бидат поделени и да варираат помеѓу позитивни и негативни, како, на пример: соработка / пријателство наспроти соперништво / непријателство; или блискост / слога наспроти ладнокрвност / неслога.

Блискоста може да е составена од повеќе варијабли, како што се: интимност, другарството, восхит кон другиот, сличност во интересите и приврзаност, додека конфликтот може да се очекува да се појави низ: неслога, одбивност, соперништво и примено количество на родителско фаворизирање (Fuhman и Buhrmester, 1985).

Ватерс (Waters, 1987), според Вивер и сор. (Weaver и сор., 2003) забележува дека времето поминато во интеракција помеѓу браќата и сестрите во семејството има потенцијал по својот обем да го надмине времето поминато во интеракција со родителите.

Просечно 80% од децата со пречки во развојот имаат брат или сестра без пречки во развојот. Тоа значи дека последиците што со себе ги носат пречките во развојот имаат влијание не само на родителите туку и на браќата и сестрите во голема мера (Burke и Montgomery, 2000).

Доколку во семејство постои дете со аутизам, можат да се јават некои импликации врз целокупното семејство и неговото функционирање, а воедно и врз односот помеѓу браќата и сестрите. Присуството на дете со аутизам во семејството ја менува традиционалната улога на братот или сестрата. Како последица од зголеменото ниво на стрес и депресија кај родителите, братот или сестрата најчесто се изложени на зголемено количество на очекувања од страна на родителите, зголемена сопствена одговорност и намалена инволвираност од страна на родителите (Quintero и McIntyre, 2010).

Методологија на истражувањето

Основна цел на овој труд е да се истражи квалитетот на односот помеѓу браќата и сестрите во семејства во кои има дете со аутизам; да се направи споредба помеѓу квалитетот на братско-сестринскиот однос во семејства во кои има дете со аутизам и квалитетот на односот помеѓу браќата и сестрите од контролната група. Притоа, праведјќи споредба помеѓу двете групи, да се утврди нивото и карактерот на перципираните карактеристики од страна на родителите во врска со квалитетот на односот помеѓу нивните деца.

Задачи на истражувањето се:

- да се утврди нивото на перципираната *сличност во интересите* во меѓусебниот однос од страна на браќата и сестрите;
- да се утврди нивото на перципираната *принуда / присила* во меѓусебниот однос од страна на браќата и сестрите;
- да се утврди нивото на перципираната *блискост* од страна на родителите во односот помеѓу нивните деца;
- да се утврди нивото на перципираното *соперништво* од страна на родителите во односот помеѓу нивните деца.

Методи, техники и инструменти: дескриптивен метод, метод на компаративна анализа.

Техники: анализа на документација, анкета.

Инструменти:

- Прашалник за браќата и сестрите, кој ја истражува перцепција на односот помеѓу брат и сестра (The Brother & Sister Questionnaire BRQ, Graham- Bermann& Cutler, 1994); преведен и прилагоден од страна на Илиќ Пешиќ М. и Гиевска А. (2012). Со овој прашалник се обработени категориите сличност во интереси и принуда во односот помеѓу браќата и сестрите.
- Прашалник за родителите, кој ги проучува очекувањата и перцепцијата од страна на родителите во врска со квалитетот на односот помеѓу нивните деца (Parental Expectations and Perceptions of Children's Sibling Relationships Questionnaire – PEPC-SRQ, Kramer & Baron, 1995); преведен и прилагоден од страна на Илиќ Пешиќ М. и Гиевска А. (2012). Со овој прашалник се обработени категориите перципирана блискост и перципирано соперништво од страна на родителите во односот помеѓу нивните деца.

Популација и примерок

Во истражувањето е опфатен примерок од 132 испитаника, од кои 66 се членови на семејства во кои има дете со аутизам, (33 браќа или сестри и 33 мајки) и 66 испитаника од контролната група, т.е. семејства во кои нема дете со аутизам.

Услов за учество во ова истражување беше браќата и сестрите кои имаат два заеднички биолошки родители да живеат заедно во комплетно семејство. Испитаниците од контролната група браќа или сестри се изедначени по полот, возраста и редот на раѓање со испитаниците од испитуваната група.

Податоците беа обработени со стандарден статистички програм *SPSS for Windows*, применувајќи *Mann – Whitney U* и *Wilcoxon test*. За статистички значајна разлика меѓу групите се смета таа со ниво на значајност од $p < 0,05$.

Резултати

Во однос на позитивните карактеристики на квалитетот на односот помеѓу браќа и сестри, категоријата **сличност на интереси** е повисока кај контролната група при ($M=27,72$, $SD=7,68$) и ($M=19,15$, $SD= 4,48$), ($p < 0,01$) (табела 1). Во однос на оваа категоријата се споредуваа разликите помеѓу аритметичките средини на испитуваната и контролната група при што добивме вредности на Whitney $U = 162,50$, $Z = -4,11$ $p = 0,001$.

Табела 1. Дистрибуција на резултатите по однос на категоријата сличност на интереси

	Емпириска М	СД	Најнизок постигнат резултат	Највисок постигнат резултат	Најнизок можеен резултат	Највисок можеен резултат
Испитувана група	19,15	4,48	10	27	9	45
Контролна група	27,72	7,68	12	39	9	45

Во однос на негативните карактеристики, нивото на **принуда** е пониско кај испитуваната група ($M=10,10$, $SD=1,58$) и ($M=12,34$, $SD=2,28$), ($p < 0,01$) (табела 2). Во однос на категоријата принуда се споредуваа разликите помеѓу аритметичките средини на испитуваната и контролната група, при што добивме вредности за Whitney $U = 201,00$ $Z = 3,97$, $p = 0,001$.

Табела 2. Дистрибуција на резултатите по однос на категоријата принуда

	Емпириска М	СД	Најнизок постигнат резултат	Највисок постигнат резултат	Најнизок можеен резултат	Највисок можеен резултат
Испитувана група	10,10	1,58	7	14	6	30
Контролна група	12,34	2,28	7	17	6	30

Кај перципираните позитивни карактеристики од страна на родителите, варијаблата блискост е повисока кај контролната група ($M=48,45$, $SD=5,93$) и ($M=42,56$, $SD=7,89$), ($p < 0,01$) (табела 3). За споредба на нивото на перципираната блискост во односот помеѓу браќата и сестрите од страна на родителите, се споредуваа разликите помеѓу аритметичките средини на испитуваната и контролната група, при што се доби вредноста на Whitney $U = 284,50$, $Z = -3,200$ и $p = 0,001$.

Табела 3. Дистрибуција на резултати по однос на категоријата перципирана блискост

	Емпириска M	СД	Најнизок постигнат резултат	Највисок постигнат резултат	Најнизок можен резултат	Највисок можен резултат
Контролна група	48,45	5,93	37	60	13	65
Испитувана група	42,56	7,89	28	60	13	65

При перципираните негативни карактеристики од страна на родителите, нивото на перципирано соперништво е пониско кај родители од испитувана група ($M=5,55$, $SD=2,45$) и ($M=7,15$, $SD=2,12$), ($p < 0,01$) (табела 4). За споредба на нивото на перципираното соперништво во односот помеѓу браќата и сестрите од страна на родителите, се споредуваа разликите помеѓу аритметичките средини на испитуваната и контролната група, при што се доби вредноста за Whitney $U = 302,00$, $Z = -3,14$ и $p = 0,002$.

Табела 4. Дистрибуција на резултатите по однос на категоријата перципирано соперништво

	Емпириска M	СД	Најнизок постигнат резултат	Највисок постигнат резултат	Најнизок можен резултат	Највисок можен резултат
Контролна група	7,15	2,12	3	11	3	15
Испитувана група	5,55	2,45	3	13	3	15

Дискусија

Во однос на позитивните карактеристики на квалитетот на односот помеѓу браќа и сестри, категоријата сличност на интереси е повисока кај контролната група (табела 1), т.е. нивото на сличноста во интереси во односот помеѓу браќата и сестрите е повисоко во семејства во коишто нема дете со аутизам, со статистичка значајност од $p < 0,01$.

Постојат повеќе причини и објаснувања за таквите резултати. Во многу истражувања е потврдено дека заедничките интереси се тесно поврзани со времето поминато заедно. Имањето брат или сестра со аутизам јавува одредени импликации кај поголем број деца, првенствено заради карактеристиките на лицата со аутизам и нивното неприлагодливо однесување и неможноста да се фокусираат на некои заеднички активности во целост. Манифестирајќи агресивно однесување, тие постепено предизвикуваат срам и непријатност кај браќата и сестрите. Таквата состојба води кон дистанцирање и немање желба за заеднички активности, што се потврдува и во истражувањето на Ормонд и Селцер (Orzmond and Seltzer, 2007). Компарирајќи го влијанието од имањето брат или сестра помеѓу две различни групи, од кои едната е група од браќа и сестри на лица со аутизам, додека втората група е составена од браќа и сестри на лица со Даунов синдром, пронаоѓаат дека кај првата група се јавува пониско ниво на блискост, кое резултира со намалено ниво на меѓусебен контакт.

Пломин и Даниелс (Plomin and Daniels, 1987), пак, пронаоѓаат дека опкружувањето и околностите во кое се наоѓаат браќата и сестрите во поголема мера, за разлика од наследноста, може да биде причина за нивната различност. Влијанието на опкружувањето може да ги направи децата од едно семејство толку различни како што се разликуваат кои било две деца од две сосема различни семејства. Опкружувањето што не е заедничко, ги прави децата различни.

Во однос на принудата во односот помеѓу браќата и сестрите, се споредуваат разликите помеѓу аритметичките средини на испитуваната и контролната група. Во овој случај се покажа дека во контролната група постои поголема принуда во односот помеѓу браќата и сестрите, т.е. нивото на принуда е пониско во односот помеѓу браќата и сестрите во семејства во коишто има дете со аутизам со статистичка значајност од $p < 0,01$ (табела 2).

Во своето истражување за односот помеѓу браќата и сестрите во семејства во кои има дете со аутизам, Камински и Довеј (Kaminsky and Doweј, 2001), потврдуваат дека кога во едно семејство се наоѓа дете кое има пречки во развојот,

останатите деца кои се без пречки често се наоѓаат во ситуација да им помагаат на својот брат или сестра со цел истите да ги совладаат секојдневните пречки во развојот, поттикнувајќи ги на истражување и запознавање на светот околу нив. Во ваквите семејства е зголемена кохезијата и намалено е нивото на соперништво помеѓу децата.

За споредба на нивото на перципираната блискост во односот помеѓу браќата и сестрите од страна на родителите, се споредуваат разликите помеѓу аритметичките средини на испитуваната и контролната група. Во овој случај се покажа дека во контролната група постои поголема блискост во односот помеѓу децата, т.е. нивото на перципирана блискост во односот меѓу браќата и сестрите е повисоко кај родителите во семејствата во коишто нема дете со аутизам, отколку кај оние што имаат дете со аутизам, со статистичка значајност од $p < 0,01$ (табела 3).

Квалитетот и количеството на блискост кое го чувствуваат еден кон друг децата во семејствата во овој случај, можеби се должи на карактеристиките на аутизмот, при што интеракцијата и комуникацијата е сведена на минимум. Но тоа не би можело да се генерализира на сите позитивни карактеристики кои ги има во еден таков однос. Тоа го потврдуваат и Бурк и Монтгомери (Burke и Montgomery, 2006), кои ги истражуваат позитивните карактеристики во односот помеѓу децата во семејство во кое има дете со аутизам, при што родителите генерално позитивно го оценуваат тој однос и пријавуваат дека:

- браќата и сестрите на децата со пречки во развојот се многу позрели од своите врстници;
- свесноста за пречките во развојот им е на високо ниво и подготвени се секогаш да пружат помош, доколку е потребно.

За споредба на нивото на перципираното соперништво од страна на родителите во односот помеѓу браќата и сестрите се споредуваат разликите помеѓу аритметичките средини на испитуваната и контролната група. Во овој случај се покажа дека кај контролната група постои поголемо соперништво во односот помеѓу браќата и сестрите т.е. нивото на перципирано соперништво е пониско кај родителите во семејствата во коишто има дете со аутизам, отколку кај оние семејства што немаат дете со аутизам, со статистичка значајност од $p < 0,01$ (табела 4).

Во семејствата во кои има дете со пречки во развојот, родителите го оценуваат односот помеѓу своите деца, генерално, како позитивен. Но, сепак, тоа зависи и од видот на пречките и од спецификите што тие ги носат, а кои во голема мера имаат влијание на односот помеѓу децата во семејството.

Бурк и Монтгомери (2006), истражувајќи го односот помеѓу браќата и сестрите во семејствата во кои има дете со попреченост, перципирано од страна на родителите, доаѓаат до следниве сознанија:

- браќата и сестрите на децата со пречки во развојот често отсутствуваат од семејните патувања, не сакајќи да се дружат со братот или сестрата;
- понекогаш браќата и сестрите се однесуваат незаинтересирано и одбиваат контакт со своите браќа и сестри со пречки во развојот;
- родителите сметаат дека во односот помеѓу нивните деца голема улога зема недостатокот од спонтаност во организирањето на семејните активности (на пример, заедничка посета на базен), туку сè треба да биде однапред испланирано, што е последица од карактеристиките на попреченоста и потребите на детето со попреченост. Родителите сметаат дека таквата состојба ги прави браќата и сестрите фрустрирани и во голема мера нетолерантни.

Заклучок

Постојат одредени разлики во квалитетот на односот помеѓу браќата и сестрите во зависност од тоа дали се работи за семејство од испитуваната или од контролната група, но тие разлики не мора нужно да се со негативна конотација.

Неопходна е широка акција за подигање на јавната свест во однос на аутизмот, што би придонело за намалување на стигмата што ја перципираат семејствата. Но најважно би било формирање групи за поддршка на семејствата, првенствено на браќата и сестрите на кои би им помогнале подобро да се справат со предизвиците што ги носи имањето брат или сестра со аутизам.

Литература

1. Brody, G.H., 1998. Sibling relationship quality: it's causes and consequences, *Annual Reviews Inc. Psychol.* Vol 49, pp.1-24.
2. Burke, P., & Montgomery, S., 2000. Siblings of children with disabilities, *Journal of learning Disability*, vol. 4, no.3, pp. 227-236.
3. Cicirelli, V.G., 1995. *Sibling relationships across the life span*, New York: Plenum Press.
4. Fuhrman, W., & Buhrmester, D., 1985. Children's perceptions of the qualities of sibling relationships: Child Development, *Family Development and the Child*, vol. 56, no.2, pp. 448-461.
5. Kaminsky, L., & Dewey, D., 2001. Siblings relationships of children with autism, *Journal of Autism and Developmental Disorders*, 31, pp. 399-410.
6. Orsmond, C.I., & Seltzer, M.M., 2007. Siblings of individuals with autism or Down Syndrome: effects on adult life, *J Intellectual Disable. Res.* Vol. 51 no.9, pp. 82-96.
7. Plomin, R., & Daniels, D., 1987. Why are children in the same family so different from one another, *Behavioral and Brain Sciences*, 10, pp.1-60.
8. Quintero, N., & McIntyre, L.L., 2010. Sibling adjustment and maternal well-being: An examination of families with and without a child with an autism spectrum disorder, *Focus on Autism and Other Developmental Disabilities*, vol 25, pp. 37.
9. Weaver, E.S., & Coleman, M., Ganong, H.L., 2003. The Sibling Relationship in Young Adulthood: Sibling Functions and Relationship Perceptions as Influenced by Sibling Pair Composition, *Journal of Family Issues*, vol 24, pp. 245.
10. Wheeler, R.Z., 2010. The Relevance of Autistic Traits to Sibling Relationship Quality and Psychological Adjustment, [dissertation], University of Sassex.

THE QUALITY OF THE RELATIONS BETWEEN SIBLINGS IN FAMILIES WITH AN AUTISTIC CHILD

Milena Ilikj Peshikj¹, Vladimir E. Trajkovski²

¹ Primary School "Brakja Miladinovci", Kumanovo, Republic of Macedonia

² University "St. Cyril and Methodius", Faculty of Philosophy, Institute of Special Education and Rehabilitation, Skopje, RM

Abstract

Introduction: if a family has a member who has autism, some implications for the family and its functioning might arise, as well as on the relationship between siblings.

Methodology: In exploring and comparing the quality of the relationship between siblings in families that have an autistic child with families without autistic child, we used a sample of 132 respondents. The data were processed by standard statistical software SPSS – 21 for Windows by applying Mann – Whitney U and Wilcoxon tests. For the statistically significant difference we used the level of

$$p < 0, 05.$$

The results: varied similar interests of positive character-results of the quality of the relationships between siblings is higher among the siblings of the control group, (M=27.72; SD=7,68) and (M=19.15; SD= 4.48), ($p < 0,01$). While the negative characteristics of the relationships between siblings, the coercion, is lower in families that have children with autism, (M=10,10; SD=1.58), (M=12.34; SD=2.28), ($p < 0.01$). In relation to the expected and perceived positive characteristics by parents, the level of closeness is higher in families of the control group, (M=48.45; SD=5.93), (M=42.56; SD=7.89), ($p < 0.01$). While the expected and perceived negative characteristics, the perceived rivalry, is lower with the parents of children with autism (M=5.54; SD=2.45) and (M=7.15; SD=2.12), ($p < 0.01$).

Conclusion: depending on whether it is a matter of a family of a control group or a family of the "regular" population, there are differences in the quality of the relationships between siblings which are not necessarily carrying a negative connotation.

Keywords: autism, relationship quality, sibling, family